
Rabszolgaság és migráció

Morris Silver A rabszolgapiacok szerepe a Közel-Keletről Rómába érkező migrációban című tanulmánya voltaképpen a rabszolgák származásától és az önkéntes rabszolgaságtól a rabszolgapiacok építészeti jellemzőin át a piacok migrációban betöltött szerepét tárgyalja. A szerződéses rabszolgaságnak a szerző korábban már szentelt egy nagyobb terjedelmű tanulmányt, amelyről recenzió is olvasható a *Klió* egyik korábbi számában.¹ A Római Birodalmat érintő migrációval pedig egy közelmúltban megjelent írásában *Grüll Tibor* a *Korallban* foglalkozik, amelyben a római multikulturalizmus fényében vizsgálta a lehetséges migrációs tendenciákat.²

Morris tanulmánya hat részre tagolódik. Első fejezetében Rómát, mint a migráció szempontjából fontos központot mutatja be, amelyet több ókori szerző szemszögéből láttat. Megtudhatjuk, hogy az Itáliába és Rómába bevándorló tömegek vagy szabad közrendűként vagy nagyrészt rabszolgaként érkeztek.³ A szerző felteszi a kérdést: vajon voltak-e olyan rabszolgák, akik azért érkeztek a birodalomba mert gazdasági lehetőséget láttak benne, vagy valamennyiük erőszakos úton behurcolt hadifogoly volt. A cikk során a szerző megpróbál választ adni arra is, mi lehetett a rabszolga-kereskedők és rabszolgapiacok szerepe a gazdasági okok miatt kialakult szerződéses rabszolgaságban. Ám e kérdések megválaszolása előtt kitér arra, hogy honnan éreztek a rabszolgák, és hogyan működtek a rabszolgapiacok.

A második rész a *Leigázottak származása* címet viseli. Először megtudhatjuk, hogy *W. V. Harris* megállapítása szerint a legtöbb rabszolga a birodalomban, a háznál született rabszolgákat (*vernae*) leszámítva, a provinciákból származott és nem a birodalmon kívüli területekről, illetve azt, hogy a legnagyobb tömeget az *Asia Minor*ból érkezők tették ki. A felira-

---

1 Takács Levente: *Morris Silver. Szerződéses rabszolgaság a római gazdaságban*. *Klió*, 22. évf. 4. sz. (2013) 78–80.

2 Grüll Tibor: *A globalizáció és multikulturalizmus kérdései a Római Birodalomban*. *Korall*, 17. évf. 63. sz. (2016) 69–83.

3 Például a nagyszámú római zsidó tömeg szabadokból, felszabadítottakból és rabszolgákból álló közösség volt.

tokból azt szűrték le, hogy 10 rabszolgából 8 vagy Itália vagy valamelyik provincia területéről származott. A görög területekről igen sok rabszolga érkezhetett Rómába, amire bizonyíték, hogy a nemlatin – többnyire görög – jellegű *cognomen* majd kétszer gyakoribb, mint a latin. Más városban pl. *Mediolanumban* (Milánó) ez az arány fordított. Az irodalmi művek arról tudósítanak, hogy a közel-keletiek gyakran érkeztek helyi rabszolgapiacokon (*statarion*) keresztül, mígnem végül Rómában gazdára találtak. Plinius és Suetonius beszámolnak több olyan idegen származású felszabadítotttról, akiket korábban rabszolgapiacokon a köztársaság idején adták el: ilyen például a Suetonius által bemutatott Staberius Eros, aki saját magát adta el valószínűleg azért, hogy felszabadulva római polgárjogban részesülhessen. Egy másik esetben egy bizonyos lovag, Claudius Etruscus apja, aki Smyrnából érkező szabad ember volt, császári rabszolgának állt. Ezek és más hasonló történetek igazolják, hogy a Rómában tartózkodó görög, keleti és itáliai részekről származó rabszolgák nagyobb része jó eséllyel nem háború vagy születés útján került rabszolgasorba, ahogy az sem valószínű, hogy ilyen nagyméretű gyermekrablás és kalózkodás folyt volna a birodalom területén. Ennél sokkal egyszerűbb és békésebb úton kerültek ezek az emberek rabszolgasorba: a szerződéses vagy önkéntes rabszolgaságot választották, mint a lehető legjobb megoldást a szükségleteik biztosítására és ambícióik megvalósítására.

A harmadik rész címe: *Rabszolgapiacok építészeti követelményei*. E fejezetben a szerző építészeti megoldásokat, jellegzetességeket keres annak bizonyítására, hogy a rabszolgapiacok megfelelőek voltak-e arra, hogy ott erőszakos úton rabszolgává tett embereket őrizzenek, eladjanak. A rabszolgapiacok szerkezete és működése a római hitelpiachoz hasonlóan nagyon tagolt volt. Elsőként, több helyen található említés arra, hogy valamilyen szent hely közelében került sor rabszolgák értékesítésére. Seneca megemlíti rabszolgák eladását a *Forum Romanum*on, Castor templomához közel, amelyről Paulus is beszámol. A rabszolgapiacok nagy helyigénnyel rendelkeztek, hogy megfelelő interakciót biztosítsanak a piacon résztvevők számára, beleértve a rabszolgákat és a lehetséges vevőket. Az *aedilis curulis* határozata írta elő, hogy kötelező az áruba bocsátott rabszolgák minden jellemzőjét bemutatni a vevők számára. Így például a vásárlók figyelmét felhívni az eladásra kínált személy minden hibájára, betegségére, lustaságára vagy elkötelezettségére, sőt arra is, hogy szokott-e már meg a rabszolga. Emellett feltehetően szükség volt a rabszolga-eladásokat felügyelő személyre, valamint olyanokra, akik közvetítik az adásvételt (*proxenetai sōmatōn*). Utóbbiak feladata az lehetett, hogy segítették a kontraktus lét-

rejöttét a rabszolgakereskedők és a beszerzők között, de van olyan feltételzés is, miszerint feladatuk volt releváns információk gyűjtése a magukat rabszolgasorba adni kívánókról, illetve azokról a rabszolgákról, akik a szabadságukat szerették volna megváltani. Ahhoz, hogy a „brókerek” munkája könnyebb legyen, feljegyzéseket kellett vezetni, tárolásukhoz pedig szükség volt külön helyiségre a rabszolgapiacokon.

Több dombormű maradt fenn, amely egy rabszolga eladását ábrázolja. Egy Capua területén talált sírkő, egy emelvényen álló rabszolgát ábrázol, kezében egy tekerccsel, amely feltehetően a jellemvonásait sorolta fel. Két oldalán egy-egy tógás személy áll, feltehetőleg az eladó, illetve az árverés vezetője, egyikük kezében egy pálca, mellyel a rabszolga felé mutat. Egy Belgium területén talált domborművön az eladásra szánt rabszolga, és egy tógás személy látható, aki a rabszolga ruházatát felemelve mutatja be a rabszolga fizikai jellemzőit. Az emelvény (*chalcidicum*) használatáról egy Puteoliban talált felirat is megemlékezik. Ezek alapján könnyen összeírhatók a szükséges épületek, helyiségek, berendezések, amelyek egy rabszolgapiac üzemeltetésének alapfeltételei lehettek. Jól megtervezett boltok, amelyek képesek megfelelő interakciót biztosítani a vevők és eladók között. Helyiség, amely alkalmas volt az eladásokkal kapcsolatos dokumentumok tárolására. Nyitott terek emelvénnel, ahol lehetőség nyílt az áruba bocsátott rabszolgák bemutatására, végül pedig szent helyek az eladást szentesítő eskütételhez. Viszont ahhoz, hogy a foglyok eladását is lebonyolítsák, a szerző szerint szüksége lenne cellákhoz hasonló, börtönjellegű építményekre.

A következő fejezetben a szerző sorra veszi a rabszolgapiacokról rendelkezésünkre álló régészeti bizonyítékokat. Olyan, a tudósok által lehetséges rabszolgapiacnak meghatározott területeket elemez, mint pl. Délos Agoráját, Pompeiiben Eumachia épületét, Ephesos Serapeumát, Herculaneum Basilicáját. A szerző már a fejezet elején közli, hogy az eddigi megállapítások alapján egyik épület sem megfelelő arra, hogy börtönhöz hasonlóan foglyokat tartsanak bennük. Ez a tény Délos esetében a legérdekesebb, hiszen az ókori beszámolók szerint a sziget igen jelentős központja volt a hellenisztikus kelet rabszolga kereskedelmének, Strabón szerint akár 10 ezer rabszolga fogadására és eladására is képes volt egy nap leforgása alatt, amelyben a kalózoknak igen nagy szerepük volt. Mindezidáig azonban nem találtak börtönre utaló nyomokat Déloson. Így a szerző arra következtet, hogy a fogolyként áruba bocsátott személyeket azonnal továbbadták, ezért nem volt szükséges elszállásolni őket. A kalózoknak azonban, Strabón elmondása szerint el kellett vegyülniük a „békés rabszolgakereskedők” között, ezzel mintegy arra utal, hogy leginkább a békés ügyletek voltak jellemzőek

Déloson, melyek között a szerző feltételezése szerint több ezer szerződéses rabszolga lehetett. Ephesosban a Serapeumnál üzletemberek (*qui in statario negotiantur*) által állítotott két külön szobor talapzatán talált felirat bizonyítja a rabszolgapiac létét. Déloshoz hasonlóan, Ephesos Serapeumánál sincs jele foglyok elszállásolására alkalmas helyiség létezésének.

Acmonia rabszolgapiacának bemutatására szánta a szerző a teljes ötödik fejezetet. Ebben a részben Morris Silver igyekszik feltárni, hogy a területen működő rabszolgapiacon áruba bocsátott emberek vajon szerződéses rabszolgák voltak-e vagy háborúban szerzett foglyoként adták őket el. A *statarion* C. Sornatius B[...] hozta létre *Asia Minor* provincia területén, amelyről a Sardeis felől érkező főútvonal mentén talált oltár pillérén található felirata számol be. Egy feltevés szerint Acmonia rabszolgapiacán a háborúk során ejtett foglyok eladása folyt, azonban a szerző szerint ez megkérdőjelezhető, hiszen a partok közelében folyó harcoktól a szárazföld belsejében fekvő városba kellett volna szállítani a rabszolgának szánt embertömeget. Silver véleménye szerint inkább a helyi leigázott népeket küldhették a part felé Acmoniából, sőt a legvalószínűbbnek azt tartja, hogy a szerződéses rabszolgákkal való üzletelés virágzott a városban, s erre több bizonyítékot hoz. Többek között *Michael H. Crawford* szavaira hagyatkozik, miszerint azok az emberek, akik keletről a birodalom nyugati területeire kerültek rabszolgaként, anyaországukban szabad emberek voltak, tehát nem rabszolgák továbbadásáról van szó. Néhány adórszolgát leszámítva a legtöbb esetben az a jellemző, hogy az emberek az adószedőknek (*publicani*) adták el magukat, hogy nyugatra mehessenek a jobb élet reményében. Ezeket az embereket azonban nem foglyokként értékesítették, és nem kellett őket börtönben fogva tartani. Annak ellenére, hogy az adórszolgáskodást Lucullus csaknem teljesen felszámolta, Acmonia rabszolgapiaca virágzott, amelyből a város rendkívül jól élt.

A hatodik és egyben utolsó fejezet *A római rabszolgapiacok és bevándorlás: záró észrevételek* címet kapta. Silver szerint nem az a probléma, hogy léteztek-e, vagy hogy építészetileg mennyire fejlettek voltak a rabszolgapiacok, hanem az, hogy vannak olyan épületek, amelyek hiányoznak a régészeti és irodalmi emlékekből, mindenekelőtt az a hely, ahol foglyokat tarthattak volna. Emiatt szükségesnek tartja egy radikális hipotézis felvetését, miszerint a rabszolgapiacokon nem elsősorban az erőszakos úton rabszolgává tett emberek eladása folyt, hanem inkább az önkéntes, szerződéses rabszolgákkal való kereskedelem. Ez azt jelentené, hogy a háborús foglyok többségét tömegesen nem a *statarion* keretein belül értékesítették. Az önkénteseket kínáló piacon leginkább szentélyek és emelvényekkel felszerelt

üzlethelyiség jellegű épületek állhattak, nem pedig nagyobb csarnok jellegű komplexumok. Ezeknek a feltételeknek Ephesos, Magnésia és több más római piac romjai megfelelnek, azonban valamennyi *statarion*ról hiányzik a börtön-jellegű építmény. Az önkéntes rabszolgákról nem csak archaeológiai, hanem írott bizonyítékok is árulkodnak. Seneca *Jótéteményekről* című művében teszi egyértelművé, hogy a kereskedők igencsak hasznára voltak azoknak, akik rabszolgává szerettek volna válni. Egy felirat tanúskodik egy rabszolgáról, akit kötelező volt felszabadítani harmincadik életévét követően, ám a szerző szerint valószínűtlen, hogy ilyen alacsony lett volna a standard életkor a *manumissio* elnyerésére, inkább egy előzetes adás-vételi megegyezést lát a háttérben.

Természetesen a köztársaság időszakában rengeteg leigázott került rabszolgasorba a háborúk során, annak ellenére, hogy a börtönjellegű helyiségek eddig észrevétlenek maradtak számunkra a rabszolgapiacok területén. Ennek ellenére a szerző nem szeretné az ókori szerzők beszámolóit megcáfolni, miszerint a rabszolgákra leginkább *captivusként* tekintettek, nem pedig önkéntesként. Mindezek mellett azonban szembeűnő a tény, hogy a késő köztársaságban és a kora császárság alatt működtek olyan rabszolgapiacok, amelyek nem voltak képesek háborús foglyokat biztonságos körülmények között elszállásolni, azonban az önkéntesen, a jobb lehetőségek reményében szerződéses rabszolgának álló emberek számára tökéletesen megfeleltek, s ezzel jelentős részt vállaltak a birodalmon belüli migrációban, amely a legtöbb szabad ember számára egyébként meglehetősen nagy kiadást jelentett volna. Mindazonáltal a római elit megvetette azokat, akik önként rabszolgasorba álltak, s azokat is, akik profitáltak az üzletből.

Morris Silver: *The Role of Slave Markets in Migration from the Near East to Rome*. (Rabszolgapiacok szerepe a Közel-Keletről Rómába érkező migrációban.) *Klio: Beiträge zur Alten Geschichte*, 98.1 (2016) 184–202. o.

Gacsal Dóra